

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Одеська юридична академія»
Кафедра цивільного процесу

ПРАКТИКА ЄСПЛ З ПИТАНЬ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

**МАТЕРІАЛИ
круглого столу**

*м. Одеса,
5 квітня 2016 року*

Одеса
«Юридична література»
2016

ТРЕТЕЙСЬКИЙ РОЗГЛЯД ТА ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Як відомо, ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) гарантує кожному право на справедливий суд, що, поміж іншого, включає право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру [1]. У зв'язку з цим постає питання, яким чином положення цієї статті співвідносяться з встановленою чинним законодавством можливістю передачі цивільно-правового спору на розгляд третейському суду та чи може третейський суд розумітися у якості «суду» відповідно до зазначеної статті.

У своїй практиці Європейський суд з прав людини (далі — Суд) неодноразово вказував, що право на правосуддя не є абсолютним в кримінально-правовій сфері, так само як і в цивільно-правовій, та може бути піддано певним обмеженням, а відмова від права звернення до суду, в тому числі і шляхом укладення третейської угоди, яка має безсумнівні переваги для зацікавленої особи та для самого відправлення правосуддя, не може вважатись такою, що суперечить Конвенції. Однак оскільки право на правосуддя є надто значущим, щоб бути обмеженим лише фактом участі особи в угоді, що має погоджувальний характер, Судом вказується на необхідність більш ретельного дослідження обставин, що ймовірно можуть свідчити про порушення ст. 6 Конвенції щодо обмеження права на правосуддя, з метою виключення застосування примусу до особи (рішення у справі Девеєр проти Бельгії від 27 лютого 1980 року, заява № 6903/75) [2], а така відмова повинна бути висловлена вільно і чітко (рішення у справі Суда проти Чеської Республіки від 20 жовтня 2010 року, заява № 6903/75) [3]. Отже вбачається, що добровільна передача спору на вирішення третейському суду не розглядається Судом як порушення права на доступ до правосуддя, окрім виявлення випадків примусу до сторони третейської угоди.

У зв'язку з цим постає питання, чи поширюється на сам третейський розгляд положення ст. 6 Конвенції. Як свідчить практика Суду, третейський розгляд спору підпадає під дію зазначеної статті: у рішенні по справі Ле Конт, Ван Левен та Де Мейер проти Бельгії Суд зазначає,

що держави-члени не зобов'язані обмежувати розгляд цивільно-правових спорів певною процедурою, кожен з етапів якої повинен проходити у «судах» у передбаченому порядку. Таким чином, вказане у Конвенції поняття «суд» характеризується в матеріальному смислі своєю роллю, що відноситься до відправлення правосуддя: розв'язання будь-якого питання, що відноситься до його компетенції, на основі норм права і по завершенню налагодженого процесу, а назви «суд» заслуговує орган, що відповідає ряду вимог: незалежність відносно як виконавчої влади, так і до сторін, тривалість мандату членів суду, гарантії судової процедури [4]. Отже, арбітраж у даній справі цілком підпадає під поняття «суду» у розумінні ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод щодо права на «справедливий розгляд справи незалежним і безстороннім судом, встановленим законом».

Однак слід зауважити, що вказана у даній справі позиція стосувалася так званого «обов'язкового арбітражу» (compulsory arbitration), тобто третейського суду, який залучається до розгляду справи не за взаємною згодою сторін на підставі третейської угоди (voluntary arbitration), а відповідно до вимоги, встановленої законодавством щодо розгляду певних категорій спорів обов'язковим та незалежним від волі сторін арбітражем — у даній справі це були спеціалізовані арбітражі, що створювалися за особливою процедурою та могли вирішувати питання визначення компенсації за націоналізоване майно. Відмежовуючи обов'язковий арбітраж від добровільного, Суд вказує, що до обов'язкового арбітражу положення ст. 6 Конвенції беззаперечно повинні бути застосовані, оскільки відповідно до національного законодавства особи не можуть обрати іншої форми захисту, а тому арбітри повинні забезпечити дотримання усіх гарантій Конвенції (справа Брамелід та Мальмстрем проти Швеції, заяви № 8588/79 та № 8589/79) [5].

В той же час, поширенням положень ст. 6 і на добровільний арбітраж (в тому числі і на третейські суди, оскільки законодавство європейських країн зазвичай не розрізняє внутрішні третейські суди та міжнародні комерційні арбітражі) можна вважати відносно нещодавнє рішення Суду стосовно України: по справі Ріджент Компані проти України (рішення від 03 квітня 2008 року за заявою № 773/03), яким ще раз було підтверджено правову позицію Суду, висловлену у справі Літгоу та інші проти Сполученого Королівства від 08 липня 1986 року [6]. На думку Суду, у даній справі Міжнародний комерційний арбітражний суд при Торгово-промисловій палаті України (далі — МКАС) був «третейським судом, створеним згідно з законом», оскільки діяв відповідно до Закону України «Про Міжнародний комерційний арбітраж» та сво-

го внутрішнього Регламенту. Провадження у справах, що їх розглядав МКАС, було подібним до провадження у цивільних чи господарських судах і законом встановлювалося право на апеляцію по його рішеннях до Апеляційного суду м. Києва, який міг переглянути рішення МКАС на підставах, встановлених у законі. МКАС залишався єдиним третейським судом в Україні, який міг, відповідно до Закону, вирішувати «господарські спори з іноземним елементом», а відповідно до Закону «Про Міжнародний комерційний арбітраж» та ст. 3 Закону України «Про виконавче провадження», рішення МКАС вважається еквівалентом судового рішення, що підлягає примусовому виконанню [7].

Хоча деякими науковцями і зазначається, що у цій справі Суд припустився помилки, необґрунтовано визначивши МКАС у якості обов'язкового арбітражу [8, с. 66], все ж така позиція Суду видається послідовною: під поняттям «суд» відповідно до Конвенції може розуміється орган, який, по-перше, відповідає певним критеріям (основними з яких є незалежність та безсторонність), а по-друге, наявністю у органу «судової» функції — тобто вирішення питань, що знаходяться у межах повноважень органу, базуючись на нормах права, та шляхом проведення провадження у передбаченому законом порядку. Очевидно, що третейський суд в цілому відповідає таким критеріям, а особливості третейського розгляду, що дещо відступають від положень Конвенції (наприклад, конфіденційність третейського розгляду), розглядаються Судом крізь призму співвідношення законних обмежень та метою, що переслідувалась ними.

Таким чином, можна вважати положення ст. 6 Конвенції такими, що розповсюджуються на добровільний третейський розгляд, однак порушення даних приписів, допущені третейським судом під час розгляду справи та винесення рішення, не є підставою для звернення з заявою до Суду (оскільки третейські суди не входять до системи органів державної влади, а відповідачем у справах, що розглядаються Судом є Договірні Сторони — тобто держава), таке право виникає у заінтересованої сторони лише після звернення до державного суду з заявою про скасування рішення третейського суду, оскільки саме державні суди є органами, що здійснюють контроль за третейським розглядом.

Л і т е р а т у р а

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року / Рада Європи // Офіційний вісник України. — 1998. — № 13. — Ст. 270.
2. Deweer v. Belgium (Application no. 6903/75): Judgment, 27 February 1980

[Електронний ресурс] / The European Court of Human Rights. — Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57469>.

3. Suda v. the Czech Republic (Application no. 1643/06): Judgment, 28 October 2010 [Електронний ресурс] / The European Court of Human Rights. — Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=002-764>.

4. Judgement in Case of Le Compte, Van Leuven and De Meyere v. Belgium 18 October 1982 [Електронний ресурс] / The European Court of Human Rights. — Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57521>.

5. Bramelid and Malmström v. Sweden: Judgment, 12 December 1983 [Електронний ресурс] / The European Court of Human Rights. — Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-70662>.

6. Lithgow and Others v. the United Kingdom: Judgment, 8 July 1986 [Електронний ресурс] / The European Court of Human Rights. — Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57526>.

7. Regent Company v. Ukraine: Judgment, 3 April 2008 [Електронний ресурс] / The European Court of Human Rights. — Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-85681>.

8. Асосков А. В. Влияние статьи 6 Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод на третейское разбирательство // Вестник Высшего арбитражного суда Российской Федерации. — 2013. — № 9. — С. 61–75.

Дрогозюк Крістіна Борисівна,

аспірант кафедри цивільного процесу

Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОЦЕСУАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ХАРАКТЕР РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Найвагомішими джерелами цивільного процесуального права є Конституція України, Цивільний процесуальний кодекс України, закони та інші нормативні акти.

У Конституції містяться норми, які регулюють право громадян на судовий захист, їх правовий статус у цивільному судочинстві та принципи організації і діяльності суду. ЦПК, у власну чергу, є основним джерелом цивільного процесуального права і встановлює порядок провадження в цивільних справах.

Іншими важливими джерелами цивільного процесуального права є рішення Європейського суду з прав людини (далі — ЄСПЛ). В першу чергу це відноситься застосування ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод щодо права на справедливий судо-